

CAPÍTOL 1

LA SUCCESSION A LA CORONA D'ESPANYA 1696-1700

A la darrerria del segle XVII, un gran problema successori amenaçava el tron d'Espanya. L'ocupava aleshores Carles II, últim representant dels Habsburgs austríacs en la seva florida branca espanyola. El monarca no tenia fills. Encara que jove, ningú no n'esperava descendència a causa de la seva extrema degeneració física. La malmesa salut del rei no feia sinó minvar. La proximitat d'un conflicte hereditari entrava a les previsions de totes les potències europees.

L'estat de Carles II esdevingué molt alarmant el 1696. El cardenal Portocarrero, primer ministre, l'instà a fer testament i nomenar hereu.

L'hereu havia de sortir, com és natural, dels parents més pròxims. No n'hi havia cap a la branca espanyola. Calia, doncs, triar un príncep estranger entre les diverses famílies reials lligades per vincles més o menys propers. Per evitar una assimilació política, era normal l'exclusió dels primogènits de les grans cases, ja cridats a la successió dels estats propis. Ateses aquestes premisses, quatre candidats havien de destacar per damunt dels altres: Felip, duc d'Anjou, i Felip, duc d'Orleans, nét i germà, respectivament, de Lluís XIV de França; Carles, arxiduc d'Àustria, fill de l'emperador Leopold I; i Josep Ferran, fill de l'elector Maximilià Manuel de Baviera i nét de l'emperador.

Els pretendents francesos tenien en contra obstacles jurídics importants, que a dreta llei els invaliden. El testament de Felip IV d'Espanya contenia una afirmació excel·lent ben taxativa: *Por la ley firme, perpetua e irrevocable privamos de la sucesión de estos reinos y corona a la casa de Borbón*. Confirmant aquesta voluntat, Maria Teresa, filla de Felip IV, havia fet renúncia dels eventuais drets successoris sobre Espanya en casarse amb Lluís XIV. Des del punt de vista legal, la cosa era ben clara.

L'herència espanyola era massa sucosa, en tot cas, per a aturar-se en legalismes. Si el 1696 no fou considerada cap solució a favor dels Felips, cal atribuir-ho a una situació de fet aclaparadora: Espanya es trobava en guerra oberta amb França. Des del 1640, les hostilitats amb els Borbons eren contínues. Els efectes resultaven colpidors. La llarga Guerra de Separació catalana (1640-1652), falcada pels francesos, i el desastre de Rocroi (1643) havien obert a Espanya un inexorable camí de desintegració. Hi

desfilaren el Rosselló, l'Artois, el Franc Comtat i un bon terç de les possessions de Flandes. La independència de Portugal i d'Holanda s'havia consolidat a redós d'aquests esdeveniments. En aquella mateixa hora difícil, part del Principat de Catalunya es trobava en mans del mariscal Vendôme, que hi gaudia de total iniciativa. Els candidats francesos restaven exclosos, més que res, per la forçosa condició d'enemics.

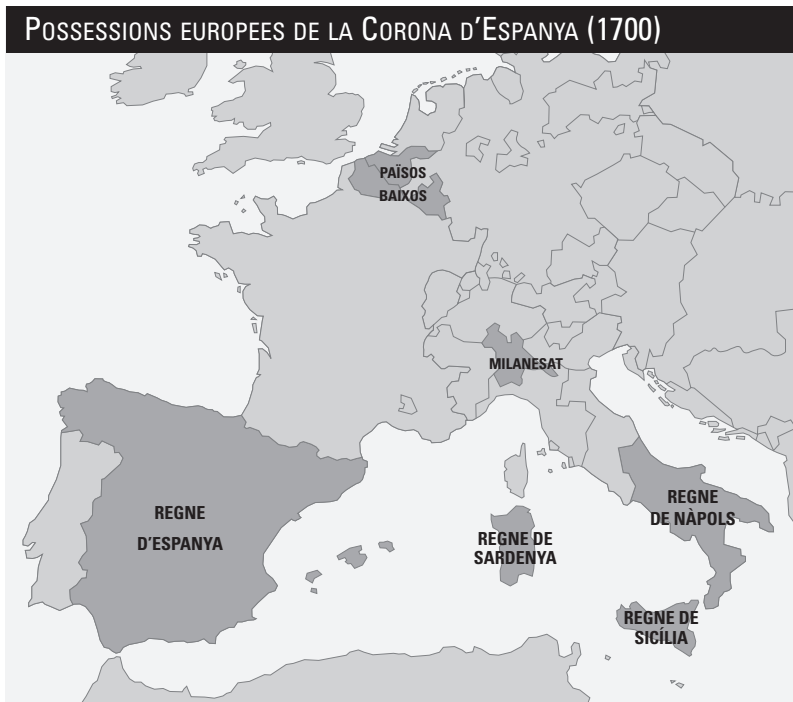
La posició de l'arxiduc Carles es veia afavorida per l'aliança i atracció tradicionals entre dos països tan units per raons dinàstiques i històriques. Marianna de Neuburg, muller de Carles II, era cunyada de l'emperador i tia del pretendent austríac. La reina i el marquès de Leganés, alt dignatari, operaven d'acord amb l'ambaixador imperial a Madrid, Harrach. Pesava finalment la circumstància que un cos auxiliar de 2.000 alemanys lluitava a favor d'Espanya al front de Catalunya. El príncep Jordi de Darmstadt, instal·lat a Barcelona per comandar-los, s'havia guanyat l'afecte dels catalans.

La candidatura de Josep Ferran de Baviera polaritzava el favor dels qui, portats pel seny, s'inclinaven a lligar-se a una potència de segon ordre. Els atractius de l'aspirant bavarès eren clars per a un país tan castigat com era l'Espanya de finals de centúria. El nacionalisme castellà no veia en la petita Baviera cap perill d'excessiva influència. De cara al binomi antagònic França-Imperi, la carta bavaresa era, a més, una porta oberta a un relatiu neutralisme.

Tant el rei com el consell d'Estat arribaren a una actitud favorable a Josep Ferran. En tot cas, Carles II es revifà un mica i el plet seguí obert. Les potències hi especulaven. Desitjoses de treure algun profit fos quin fos el gran beneficiari, tiraven plans de partició, sense amagar-se'n gaire, sobre el mapa dels dominis espanyols.

L'any següent canvià de sobte el panorama polític. Amb el bon temps, l'expert Vendôme s'havia llançat a l'ofensiva. El virrei de Catalunya, en ple desconcert, no féu sinó entrebancar amb mesures absurdes la resistència espontània dels catalans. Assetjada durant dos mesos, Barcelona capitulava per ordre del virrei, enmig de grans protestes de la població. Era el 10 d'agost de 1697. Semblava inevitable una ofensiva Espanya endins. En aquesta situació, els tempteigs per arribar a una pau trobaren en Lluís XIV un interlocutor assequible i d'inesperada generositat. El 20 de setembre fou signada la pau de Rijswick. França, que tenia la victòria a les mans, s'avenia graciosament a replegar-se a les fronteres establertes, dinou anys enrere, pel tractat de Nimega. Vendôme evacuà el Principat.

Lluís XIV sabia molt bé què feia. Els convenis de Rijswick eren una arma de dos talls. Espanya quedava, d'una banda, deslliurada d'una conflagració desastrosa; de l'altra, amb el sentiment d'inferioritat de qui se sap clarament vençut, veia com França, encimbellada pel prestigi dels seus triomfs militars, deixava la posició oficial d'enemiga i restava amb les mans lliures per jugar els seus candidats en la qüestió successòria.

Pel febrer de 1698 s'instal·lava a Madrid l'ambaixador marquès d'Harcourt, diplomàtic habilíssim. La captació d'adhesions a la candidatura francesa, aviat centrada per Lluís XIV en el seu nét Felip d'Anjou, fou iniciada amb gran tacte. La feina d'Harcourt no exclouïa, però, la cordial façana de les teòriques particions a què es lliuraven les potències per tranquil·litzar-se mútuament. França creia molt poc, en el fons, que un aspirant borbònic fos designat pel xacrós rei Carles. Lluís XIV temia que l'elegit havia de ser el pretendent austríac i, mal per mal, s'estimava molt més veure a Madrid el príncep de Baviera. Aquest era també el punt de vista de la Gran Bretanya i d'Holanda, afanyoses de mantenir l'equilibri europeu. Així fou contingut a l'Haia un tractat de repartiment, que reconeixia Josep Ferran com a futur rei d'Espanya a canvi de fortes cessions territorials a França i algunes a l'Imperi. En certa manera, llevat de les cessions, el projecte concordava amb els interessos d'una ampla facció de la cort espanyola, que havia acabat per guanyar el parer del rei. Pel novembre de 1698, Carles II feia testament a favor de Josep Ferran.

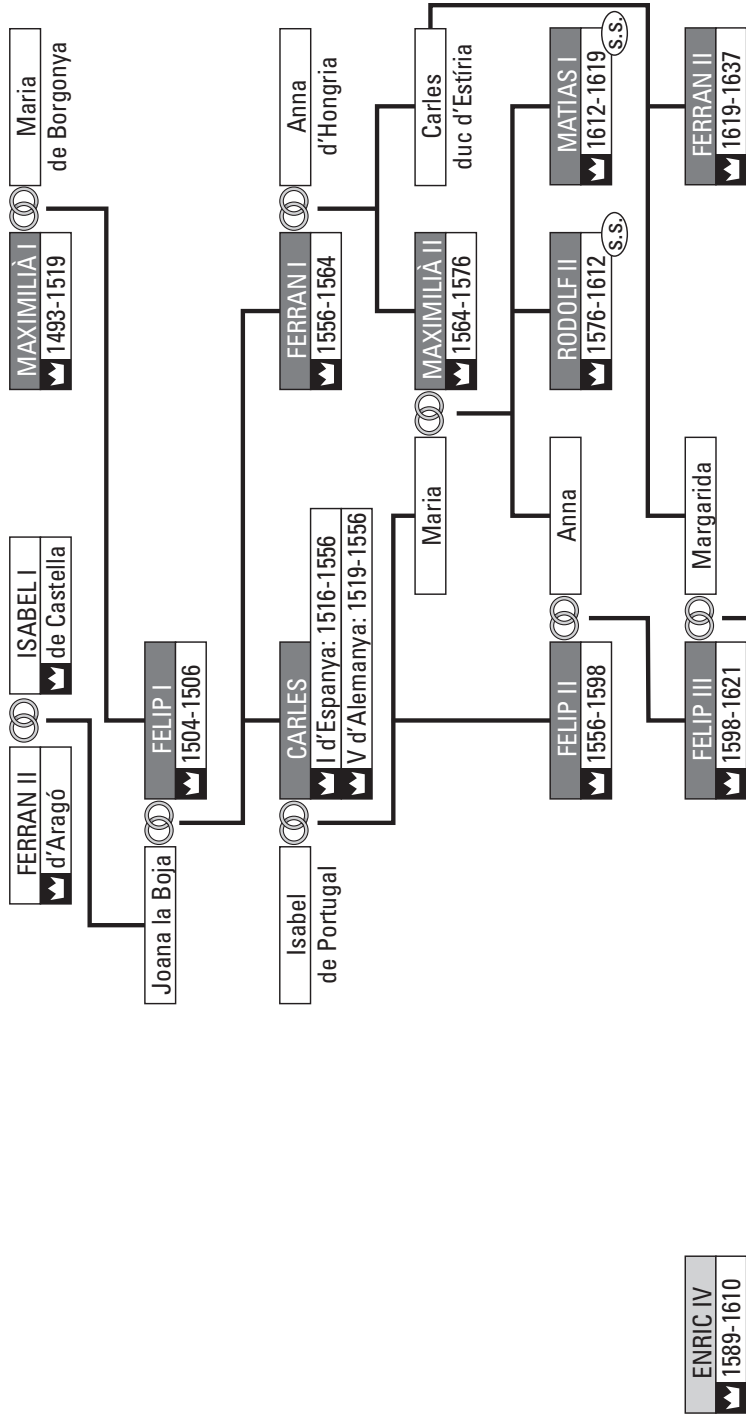
L'afer semblava ja ben endegat quan es produí una circumstància que alterà novament els termes de la qüestió. El 8 de febrer de 1699 moria l'aspirant Josep Ferran de Baviera. L'entesa es trencava. El pretendent francès i l'austríac restaven ara ben acarats.

PARENTIU DELS GRANS PRETENDENTS A LA SUCCESIÓ ESPANYOLA

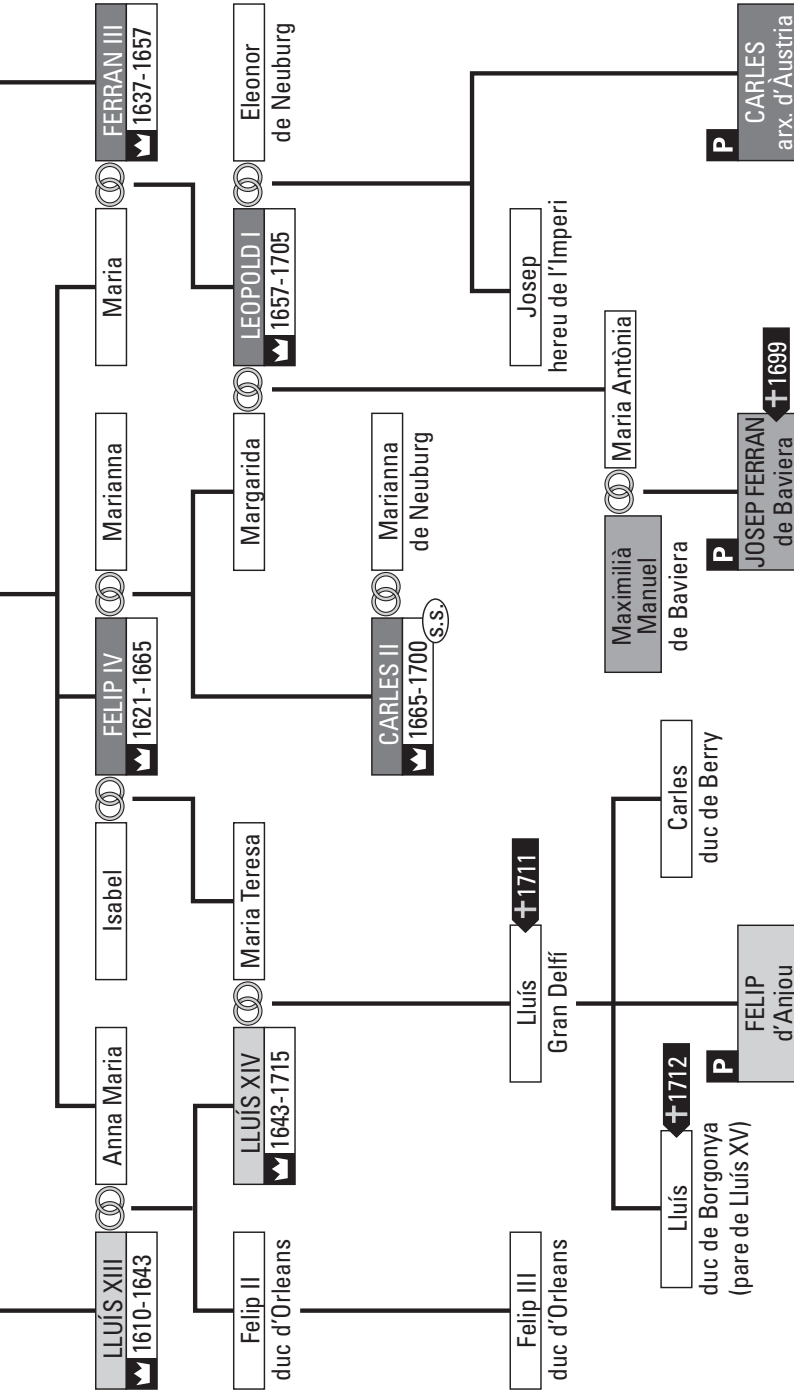
FRANÇA

ESPANYA

IMPERI

LA SUCESSIÓ A LA CORONA D'ESPANYA (1696-1700)

- línia de filiació
- ⊙ matrimoni
- ⬇️ anys de regnat
- ⊙ sense successió
- Ⓢ sense successió
- P** pretendent
- +** any de defunció
- Borbó
- ▒ Habsburg
- Wittelsbach

La dualitat evidencià a Madrid l'existència d'un fort corrent partidari de Felip. L'admiració per França fou hàbilment remoguda per Harcourt. Des del punt de vista espanyol, aquesta admiració no deixava de ser comprensible. La contínua derrota havia acabat per voltar l'adversari d'una aurèola enlluernadora. França era tinguda no sols com un país molt poderós, sinó també invencible. Potser Espanya no s'havia fet encara càrrec que ella mateixa havia deixat de ser un gran enemic. A part d'aquest factor psicològic, que sembla haver pesat bastant, hi havia les raons de caire polític. Posada a haver de triar entre el francès i l'austríac, Espanya podia donar per segura l'hostilitat del país desairat. Les perspectives de guerra, doncs, es prolongaven indefinidament, plantejat ara en els termes més àcids el forceig per l'hegemonia europea. Calia, doncs, elegir l'aliat més fort. Calia, encara, admès el deler espanyol per conservar les possessions de fora de la península, cercar la protecció que permetés de conservar-les. Tots aquests eren els atractius de Felip d'Anjou. Darrere d'ell, gran valedor, hi hauria el quasi fabulós Lluís XIV. Movent-se al seu dictat, la França rica i culta, rutllant com una màquina perfecta, i esponerosa d'invictes mariscals. Al seu costat, l'Imperi feia l'efecte d'una carcassa gloriosa, llunyana d'Espanya i dels seus territoris, sense flota per a arribar-hi, rosegada per fracassos recents i qui sap si amenaçada de mort per les envestides dels turcs.

El raonament era impecable sense l'existència de la Gran Bretanya, el paper de la qual fou menystingut. La cort espanyola, que es mogué en tota aquesta qüestió per impulsos bastant primaris, no copsà que els anglesos no tolerarien l'ascensió borbònica; o bé, si hi pensà, cregué que Lluís XIV infondria el mateix respecte embadocat que inspirava als ministres d'Espanya. Ningú no s'ocupà seriosament de ressuscitar candidatures savoianes o portugueses, que temps enrere sonaren una mica i tenien justificants de família prou enraonats. El dilema entre França i l'Imperi fou acceptat sense reserves. Portocarrero, home d'escassa visió, era dels menys indicats per a imaginar solucions més subtils. Austròfil com era en principi, es deixà endur cap a un moderat felipisme. En tot cas, l'opinió general devia ser forta. Consta que la mateixa reina Marianna passà les seves vel·leïtats francòfiles.

Carles II, en canvi, es mostrava més i més indecís. Els escrúpols el corsecaven. Cal pensar que aquests tenien menys a veure amb la preocupació pel futur polític que no pas amb la condemna antiborbònica del testament de Felip IV. Pobre d'esperit com era, trigava a decidir-se.

Les potències esperaven amb calma. Lluís XIV, tot i les bones impressions que rebia d'Harcourt, es mostrà fins a darrera hora molt escèptic sobre les possibilitats del seu nét. Encara negocià amb l'Imperi un nou tractat de repartiment, sota el zelós arbitratge britànic. Com és lògic, aquells maneigs no feien cap gràcia a Madrid. Els perjudicats resultaven,

en tot cas, els austròfils. Ells eren els únics a esgrimir arguments de solidaritat, legalitat i històrica aliança, difícils de sostenir per la complicitat de l'emperador en aquelles conxorxes diplomàtiques. Els francòfils, en canvi, no havien pretès mai que Lluís XIV fos un sant. Només deien que era més fort que l'Imperi. I resultava obvi que ho seguia essent.

L'infeliç Carles II vacil·lava encara en l'amarguesa de tan tristes noves. La seva salut emprenia l'última davallada. Per decidir-lo o per fer-lo allargar fins que es decidís, els qui el voltaven el sotmetien a les pressions més forassenyades. Els metges passaren a segon terme i el pacient fou objecte d'exorcismes enmig d'un grotesc cerimonial.

El 25 de maig de 1700 les potències convenien un nou tractat de partició. Des d'aleshores, l'evidència de la pròxima fi del rei precipità els esdeveniments. Els grans protagonistes de la partida no tindrien més remei que destapar el joc. Vegem-ho ràpidament:

El Consell d'Estat espanyol, partidari de Felip d'Anjou, cerca una solució definitiva suggerint al rei que escrigui al papa demanant-li consell sobre l'elecció d'hereu. La carta de Carles II al pontífex surt el 13 de juny.

El 6 de juliol, assabentat de les preferències quasi unànimes del Consell d'Estat espanyol, Innocent XII es pronuncia també per l'aspirant francès.

L'ambaixador austríac Harrach tracta de salvar la situació oferint un utòpic exèrcit de 60.000 homes per protegir els territoris espanyols d'Itàlia. No se'l creu ningú.

Pel setembre, Carles II sofreix un col·lapse. És desnonat pels metges.

L'emperador Leopold, en una resolució extrema, denuncia els tractats de repartiment i proclama que la preterició dels drets austríacs serà considerada *casus belli*. És el seu darrer esforç.

Lluís XIV, més cautelós, es limita a declarar que es reserva el dret d'impedir que forces imperials entrin en dominis espanyols.

El 15 de setembre Espanya comunica a França que no ha admès pas l'entrada de contingents estrangers als seus territoris.

El 2 d'octubre, forçant una oportunitat, el cardenal Portocarrero arrenca de Carles II el tan desitjat testament. Felip d'Anjou és designat successor. En cas de mort sense fills o d'haver de cenyir la corona de França, el seu dret passaria al seu germà petit, Carles, duc de Berry. En defecte dels dos esmentats, l'arxiduc Carles d'Àustria apareixia en tercer lloc, i Víctor Amadeu II de Savoia en quart i darrer.

Enmig dels clams dels últims austròfils, entre els quals havia tornat a destacar-se la reina Marianna, el defallent monarca afegeix un codicil al testament, recomanant al d'Anjou que es casi amb una princesa austríaca.

El 29 d'octubre, gravíssim, el rei nomena regent el cardenal Portocarrero.

El dia primer de novembre mor Carles II.